

Червоним по білому

«Хай собі війна проклята чотири роки тягнулася. Люди до всього звикають». Маю нагоду представити українському читачеві нову книжку Андрія Кокотюхи про нашого давнього знайомого — українського повстанця Остапа. Згадані мною слова з роману «Червоний. Без лінії фронту» наче промовляють: війна, точніше, та війна, у якій Данило Червоний воював на Волині, на Галичині, та й у Воркуті, ще не закінчилась.

Ми живемо під час цієї війни. Нам назагал байдужа Перша світова. Суспільству — українському, польському, російському (якщо не брати до уваги істориків) — уже не дуже цікаво, що відбувалося на її видимих і невидимих фронтах. За дуже малими винятками, апелюючи до сьогоднішніх цінностей і реалій, ми не згадуємо тих, хто носив тоді зброю. Друга світова — цілком інша справа. Згадайте, як багато і часто ми посилаємося на ту війну, яка начебто закінчилась «Перемогою», салютами і кинутими під ноги Сталіну прапорами Третього Рейху.

Російський концепт «деды воевали», попри його критику, залишається мейнстримом і в Україні. Будь-яка дискусія про минуле, історичну пам'ять, жертв, уроки Другої світової нащтовхується на небажання опонента впустити в себе іншу, неканонічну версію війни. Де твій дід міг бути водночас і героєм, і окупантом, а дід твого візаві — і захисником рідної землі, і людиною, яка окропила руки кров'ю жінок і дітей іншого походження. І нам із цим жити. Із цієї пісні слова викидати, на мій погляд, заборонено.

«Це війна, панове, якщо ви досі не зрозуміли. Не оголошена офіційно, але — війна. У неї свої закони, вояки керуються власними правилами». І найголовніше — або ти перемагаєш ворога, або він це робить із тобою. Війна — це не сентиментальна мелодрама. І у справжній війні не буває модного нині підходу «wip-wip». Переможець завжди один. Часто навіть не той, хто себе ним проголосив. І тому Данило Червоний вправно

працює ножем і пістолетом, а головне, силою волі проти будь-якого наїзника, який приходить на його землю. Червоний ніколи не був у Києві чи Одесі, але його Україна велика — від Донбасу до Львова. І Данило без революційних фраз і ефектних жестів робить те, що вміє робити найкраще... Воює.

Усі правила й норми війни написані кров'ю. Не абстрактною, а чієюсь конкретною кров'ю. Повірив Zenko другові — його не стало. Послухав повстанець кохану дівчину, не виконав наказ командира — мертві обоє. А скількох стратила служба безпеки ОУН за злочини військового часу? А скільки людей не дожили свого віку через провокації ворогів? Часом було достатньо сказати в селі кілька фраз — і все, зустрічай, мати, мертву дитину...

Можна і, певно, треба критикувати минуле з висоти гуманістичного ХХІ сторіччя, але пам'ятаймо, що війна не скінчилася. А може, і ніколи не скінчиться. Тому, можливо попри авторський задум, роман Андрія Кокотюхи є одним зі снарядів, які пробивають бетон старих, ще радянських уявлень про Другу світову. І це водночас допомагає бути опірнішими щоразу вигадливішим снарядам ворога. Вони часто не з заліза, а з паперу чи й навіть телевізійного, такого ненамацального, ефіру. Але нівечать не менше.

«Як не заради життя й любові, то заради чого воювати, Остапе? Заради чого жити?» Скільки таких наївних запитань не знайшли відповідей? Що на них могли відказати хлопці, долею подібні до нашого героя? Колись мій добрий знайомий — український повстанець Петро Саранчук (псевда Карпо, Малий), який пройшов через 28 років комуністичних концтаборів, сказав про себе тодішнього, зовсім юного: «Не вибирали, що краще. Бо могли помилитись». І тому вони просто йшли до лісу, знаючи, що програють битву, але вірячи у перемогу в цій довгій, безконечній війні. Без лінії фронту, справді.

А хіба зараз не так? Є справжня війна. Є обстріли. Є майже щоденні бойові й небойові втрати. І є Остап, Ворон, Zenko і Уляна. Не сумніваюся, що є наші сучасні бійці з такими позивними. Вони точно не програють.

*Вахтанг Кіпіані,
головний редактор сайту «Історична правда»*

Чотири книги

Данило Червоний вижив.

Саме тому я вирішив знову повернутися до його історії. Зізнаюся чесно — коли вийшла друком перша впорядкована мною книга про повстанця на псевдо Остап, думав зупинитися на тому. І що далі, то більше переконувався в мудрості того рішення. Адже з кожним новим виданням роману, на який я перетворив спогади трьох різних людей, Червоний починав мене мучити сильніше. І настав момент, коли я був готовий зробити публічну заяву й відмовитися, відхреститися від того, кого волею долі сам породив.

Нагадаю, коли і з чого все почалося.

Звуть мене Клим Rogozний, народився в Києві 4 грудня 1969 року, вже більше десяти років займаюся документальним кіно. Наша студія знаходить гроші на фільми через грантові програми, створені нами стрічки можна побачити лише на спеціалізованих фестивалях, можемо похвалитися кількома десятками різних призів. Вони прикрашають стіну в нашому офісі, колеги жартома називають це іконостасом. Але в українських новинах про наші здобутки говорили лиш тоді, коли ми діставали чергову міжнародну відзнаку. Так мене побачила двоюрідна тітка Оля. Її чоловік, а мій дядько Григорій Титаренко, мамин двоюрідний брат, помер незабаром після проголошення Незалежності, поживши в тій Україні, за яку страждав у дніпропетровській психушці, менше року.

Саме від нього тітка Оля успадкувала ті самі три загальних зошити, в яких Григорій Титаренко записував розповіді різних людей про Данила Червоного. У радянський час

навіть за звичайний людський інтерес до українського національного повстанського руху можна було щонайменше вилетіти з роботи, ще й з так званим «вовчим білетом». Звісно, жодного реального документа, котрий би свідчив про політичну неблагонадійність громадянина, в СРСР на руки не видавали. Але без нього все було зрозуміло, коли особою раптом починав цікавитись КДБ. Не в міру цікава людина опинялася під негласним наглядом радянської таємної поліції. Якщо цікавий не брався за розум і вів своє далі, йому кроїли й шили справу про «буржуазний націоналізм», що тягнуло за собою зраду Батьківщини, не менше. Когось відправляли в табори, звідки мало шансів повернутися живим і де зовсім неможливо лишитися здоровим. Когось направляли на примусове лікування в спеціалізовані психіатричні клініки й там повільно перетворювали на «овоча».

З Григорієм Титаренком робили саме це. Причина — оті самі записи в зошитах, які йому вдалося заховати, аби потім лишити тітці Олі. Вона передала три зошити мені, я їх прочитав і написав на їхній основі роман, котрий став моїм тріумфом — і моїм прокляттям.

Книга прозвучала.

Про мене, як і про її героя Данила Червоного, заговорили. Хтось хвалив, хтось лаяв, хтось шукав прототип, хтось доводив: твір не художній, а документальний, у ньому нема жодного вигаданого персонажа. Мене навіть просили назвати першоджерело, з якого черпав відомості. Внутрішні дзвони забили на сполох, коли різні люди почали мені ті першоджерела тицяти в руки. Зробивши мене ледь не головним фахівцем із питань українського повстанського руху.

Уявіть собі пекло, в якому я опинявся відтоді всякий раз, коли приїздив кудись на зйомки із нашою групою. Боже

збав, мова не лише про Галичину, Волинь чи Поділля. *Справжня могила реального* Данила Червоного знаходилася всюди, де зацікавлені представники патріотичної громадськості встигли прочитати книжку. «Пане Климе, пане Рогозний, ви повинні, ви маєте, ви мусите, ви просто зобов'язані написати нову книгу саме про наш край! Ви багато втратите, якщо не знімете фільм про тутешніх героїв!» Спершу ці, загалом хороші, симпатичні й освічені люди наввипередки розповідали, де в них тут стояв відділ УПА, де діяв осередок підпілля ОУН, у кого родичі були в партизанах, чия зовиця стала зв'язковою, кого коли забрали до НКВС, де тримали, катували й у яких таборах усі патріоти відбували свої величезні терміни.

Найсильніше починало тіпати, коли кожна подібна розмова завершувалася насильницькою — інакше не скажеш, уже даруйте! — екскурсією до старого дуба, під яким во-як давав свій останній бій.

Так, говорив я, іменами героїв треба називати вулиці. Але при цьому я, Клим Рогозний, не зобов'язаний особисто увічнювати кожного такого невідомого героя. Тим більше лєвова частина подібних історій зовсім не унікальна. Вони схожі одна на одну, мов краплі дощової води. Більшість героїв за життя нічим особливим не відзначилися, кожен бив ворога, як міг та знав, і гинули в боях теж однаково.

Героїчно — проте *однаково*.

Не всякому пощастило досягти такого рівня, як Роман Шухевич, чію загибель завжди описують окремо й детально, адже йдеться про командувача УПА. Не всякий повстанський художник був так знаний, як Ніл Хасевич: його біографія, у тому числі — загибель у бою, досліджується так само спеціально. Переважна більшість тих, хто боровся, страждав і гинув за Україну, та й не лише